

Viatge a l'Índia

E. M. Forster

Viatge a l'Índia

Traducció de **Jordi Arbonès**

Navoia

Primera edició

Maig de 2022

Publicat a Barcelona per Editorial Navona SL

Editorial Navona és una marca registrada de Suma Llibres SL

Aribau 153, 08036 Barcelona

navonaed.com

Direcció editorial Ernest Folch

Edició Xènia Pérez

Disseny gràfic Alex Velasco i Gerard Joan

Maquetació i correcció Digital Books

Paper tripa Orià Ivory

Tipografies Heldane i Studio Feixen Sans

Distribució a Espanya UDL Libros

ISBN 978-84-19179-82-1

Dipòsit Legal B 3872-2022

Impressió Romanyà-Valls, Capellades

Imprès a Espanya

Títol original *A Passage to India*

© The Provost and Scholars of King's College, Cambridge, 1924, 1979, 2022

Tots els drets reservats

© de la present edició: Editorial Navona SL, 2022

© de la traducció: Jordi Arbonès Montull, 1985

Navona dona suport al copyright i a la propietat intel·lectual. El copyright estimula la creativitat, produeix noves veus i crea una cultura dinàmica. Gràcies per confiar en Navona, comprar una edició legal i autoritzada i respectar les lleis del copyright, evitant reproduir, escanejar o distribuir parcialment o totalment qualsevol part d'aquest llibre sense el permís dels titulars. Amb la compra d'aquest llibre, ajuda els autors i Navona a seguir publicant.

Sumari

Primera part. La mesquita	9
Segona part. Les coves	169
Tercera part. El temple	393
<i>Notes</i>	<i>451</i>
<i>Glossari</i>	<i>463</i>

A Syed Ross Masood
i als disset anys de la nostra amistat

PRIMERA PART

LA MESQUITA

1

Llevat de les Coves de Marabar —i són a vint milles de distància—, la ciutat de Chandrapore^r no té res d'extraordinari. Vorejada, més que no pas banyada, pel riu Ganges, s'estén un parell de milles al llarg de la riba i amb prou feines si es distingeix dels detritus que el riu hi diposita tan generosament. Ja que el Ganges aquí no és sagrat, no hi ha escalinates per banyar-se a la vora del riu; de fet, no existeix una costa pròpiament dita, perquè els basars barren per complet el vast i canviant panorama del corrent. Els carrers són miserables, els temples no ofereixen cap interès, i per bé que s'hi troben unes quantes cases magnífiques, estan ocultes entre jardins o al fons de carrerons tan bruts, que només les persones que hi han estat invitades es veuen amb cor de penetrar-hi. Chandrapore no fou mai una ciutat bella i de grans dimensions, però dos-cents anys enrere estava situada al camí entre l'Alt Índia, aleshores imperial, i el mar, i les cases nobles daten d'aquell període. El gust per la decoració s'extingí el segle XVIII, i tampoc no es pot pas dir que fos mai democràtic. Als basars no hi ha cap pintura i les talles són escasses. La fusta mateixa sembla feta de fang, i els habitants, de fang movedís. Tot el que veuen els ulls resulta tan degradat i tan monòton, que quan la crescuda del Ganges baixa tot fa esperar que arrossegà les excrescències per retornar-les al sòl. Cert és que algunes cases s'esfondren i hi ha persones que s'ofeguen i arriben a

descompondre's allà mateix, però la ciutat en general conserva el seu perfil, tot inflant-se una mica aquí i encongint-se una mica allà, talment una elemental però indestructible forma de vida.

Terra endins, la perspectiva canvia. Hi ha una *maidan* ovalada i un hospital descolorit allargat. Les cases que pertanyen als euroasiàtics es drecen en un pujol, a tocar de l'estació del ferrocarril. Més enllà de les vies fèrries — que corren paral·leles al riu — la terra davalla; després s'eleva de nou d'una manera bastant abrupta. Sobre aquest segon altell s'estén la reduïda zona residencial dels funcionaris anglesos, i vist d'aquí estant, Chandrapore sembla un indret completament distint. Diríeu que és una ciutat de jardins. Potser no tant una ciutat, sinó un bosc amb unes quantes cabanes esparses, o un parc tropical banyat per un noble riu. Les palmeres, els nyams, els mangos i les *peepuls*, que quedaven ocults darrera els basars, ara esdevenen visibles i tapen al seu torn els edificis. S'alcen en jardins on antigues cisternes els alimenten, esclaten en ravals sufocants i envolten temples sense cap gràcia. Buscant llum i aire, i dotats de més força que no pas l'home i les seves obres, es drecen sobre el sediment inferior per saludar-se els uns als altres amb les branques i les fulles tremoloses, i per tal de bastir una ciutat per als ocells. Sobretot després de les pluges, cobreixen el que passa a sota, però tostemps, fins i tot quan estan agostats o sense fulles, exalcen la ciutat de cara als anglesos que viuen al capdamunt del pujol, de tal manera que els nouvinguts no poden creure que sigui tan mesquina com els la pinten i cal arrossegar-los fins a baix per tal que se'n desil·lusionin. Quant a la zona residencial

dels funcionaris, en si, no provoca cap emoció. No captiva i tampoc no repel·leix². Planejada amb seny, té al davant un club de rajols vermells i més enrere una adrogueria i un cementiri; els bungalous s'afilaren al llarg de carrers que s'encreuen en angle recte. No té res d'horrible, i solament el panorama és bell; tampoc no comparteix res amb la ciutat, llevat de la volta del cel.

També el firmament presenta els seus canvis, si bé són menys marcats que no pas els de la vegetació i del riu. A cops, els núvols li donen relleu, però normalment és una cúpula de tons mesclats, amb predomini del blau. Durant el dia el blau empal·lideix fins a esdevenir blanc allà on es fon amb la blancor de la terra; a la posta de sol aquesta franja adquireix una nova tonalitat: un to ataronjat que es va dissolent cap amunt en un porprat tendríssim. Tanmateix el nucli blavós persisteix, i això mateix s'esdevé a la nit. Aleshores, els estels pengen com llànties de la immensa volta. La distància entre la terra i les estrelles no és res comparada amb la distància que hi ha al seu darrere; i aquesta llunyana distància, per bé que més enllà del color, és l'última que es desempallega del blau.

El cel ho determina tot: no sols el clima i les estacions, sinó també el moment en què embellirà la terra. Aquesta, per si sola, poca cosa pot fer: solament tímids esclats florals. Però quan el cel així ho decideix, poden ploure glòries sobre els basars de Chandrapore o passar una benedicció d'un horitzó a l'altre. El cel pot fer una cosa semblant perquè és molt fort i vast. La força li ve del sol, que la hi infon diàriament; la vastitud, de la terra prostrada. Cap muntanya no trenca la corba. Llegua rere llegua, la terra roman plana,

s'eleva suaument i s'aplana de bell nou. Tan sols al sud, on un feix de punys i de dits sorgeixen del sòl, resta tallada aquesta interminable planúria. Aquests punys i dits són els Turons de Marabar, que contenen les extraordinàries coves.

2

Tot abandonant la bicicleta, que caigué a terra abans que un criat pogués emparar-la, el jove muntà rabent a la terrassa, tot animat.

—Hamidullah, Hamidullah! Arribo tard? —exclamà.

—No et disculpis —digué el seu amfitrió—. Tu sempre arribes tard.

—Fes el favor de contestar-me. He arribat tard? Que potser Mahmoud Ali s'ho ha cruspit tot? Si és així, me n'aniré a un altre lloc. Senyor Mahmoud Ali, com esteu?

—Gràcies, doctor Aziz, estic agonitzant.

—Agonitzant abans de sopar? Oh, pobre Mahmoud Ali!

—El nostre amic Hamidullah ja és mort. Ha traspassat en el precís instant que arribàveu vós amb la vostra bicicleta.

—Sí, així és —digué l'altre—. Imagina't que t'estem parlant des d'un altre món molt més feliç.

—No hi haurà pas una cosa que es diu narguil en el vostre món molt més feliç?

—Aziz, no diguis bajanades. Estem parlant de coses molt tristes.

El tabac del narguil³ estava massa premsat, com era usual a casa del seu amic, i l'aigua bombollejava sorrudament. Aziz xuclà amb insistència fins que per fi cedí i la flaire del tabac s'expandí pels seus pulmons i narius, tot expulsant el fum de buines cremades que els havia envaït mentre el jove metge travessava el barri dels basars. Era deliciós. Aziz caigué en un

èxtasi, sensual però saludable, des del qual la conversa dels altres dos no resultava particularment trista: discutien si era possible o no de tenir amiatat amb un anglès. Mahmoud Ali sostenia que no, Hamidullah dissentia, però amb tant de tacte que no s'establia cap mena de fricció entre ells. Era verament deliciós estar-se ajagut en l'àmplia terrassa, veient sortir la lluna i sentint la remor que feien els criats al seu darrere mentre preparaven el sopar, sense que res pertorbés la seva pau.

—Bé, mira l'experiència que he tingut aquest matí.

—Jo només afirmo que és possible a Anglaterra —replicà Hamidullah, que havia estat en aquest país feia molt de temps, abans de la gran diàspora, i havia estat cordialment rebut a Cambridge.

—Aquí és impossible. Aziz! Aquell minyó del nas vermell ha tornat a insultar-me al jutjat. No li'n faig retret. Li han dit que havia d'insultar-me. Fins fa poc era un bon minyó, però els altres el tenen dominat.

—Sí, aquí no tenen res a fer; això és el que jo dic. Arriben amb el desig de captenir-se com cavallers, però els diuen que això no pot ser. Fixeu-vos en Lesley, fixeu-vos en Blakiston; ara és el xicot del nas vermell i després li arribarà el torn a Fielding. Home, encara recordo la primera aparició de Turton. Va ser en una altra part de la província. Vosaltres no em creureu, però jo he anat amb Turton en el seu cotxe... Turton! Ah sí, un temps érem molt amics. Fins i tot em va ensenyar la seva col·lecció de segells.

—Ara tindria por que no els hi robassis. Turton! Però ja veuràs com el minyó del nas vermell serà pitjor que Turton!

—No ho crec pas. Tots acaben essent exactament iguals, ni pitjors, ni millors. Li dono dos anys a qualsevol anglès,

tant li fa que es digui Turton com Burton. L'única diferència està en una lletra. I a les angleses els dono sis mesos. Tots són exactament iguals. No esteu d'acord amb mi?

—Jo no —contestà Mahmoud Ali, participant en aquella amarga diversió, i sentint alhora dolor i gaubança amb cada mot pronunciat—. Per la meva banda, trobo profundes diferències entre aquells qui ens governen. En Nas-vermell remuga, Turton parla ben clarament, la senyora Turton es deixa subornar, la senyora Nas-vermell ni es deixa subornar ni podria fer-ho, perquè no existeix.

—Subornar?

—No sabíeu que quan els Turton van ser destinats a l'Índia Central, amb motiu del projecte del canal, un rajà o no sé qui va regalar a la senyora Turton una màquina de cosir d'or massís a canvi que l'aigua passés per la seva província?

—I ara hi passa?

—No; això demostra la gran habilitat de la senyora Turton. Quan nosaltres, pobra gent de color, ens deixem subornar, sempre fem el que se'ns exigeix mitjançant el suborn, i com a conseqüència les autoritats acaben per descobrir-nos. Els anglesos accepten el suborn i després no fan res. Jo els admiro.

—Tots els admirem. Aziz, passa'm el narguil, si et plau.

—Ah, encara no... ara començo a trobar-hi el gust.

—Ets molt egoista.

Hamidullah alçà la veu tot de sobte, demanant com estava el sopar. Els criats respongueren cridant que ja estava a punt. Volien dir que haurien volgut que estigués llest, i així ho compregueren els altres, ja que ningú no es mogué. Aleshores Hamidullah continuà parlant, però amb un to distint i evidentment emocionat.

—Però fixeu-vos en el meu cas... el cas del jove Hugh Bannister. Es tracta del fill dels meus estimats amics, que ara ja són morts, el reverend Bannister i la seva esposa, els quals van ser tan bons amb mi a Anglaterra que mai no podré oblidar-ho ni sabria com descriure-ho. Van ser com un pare i una mare per a mi, i hi enraonava com ara ho faig amb vosaltres. Durant les vacances, la rectoria era la meua llar. Em confiaven els seus fills... sovint m'enduia a passeig el petit Hugh... Vaig anar amb ell a l'enterrament de la reina Victòria i el vaig tenir tota l'estona a coll, alçant-lo per sobre la gernació.

—La reina Victòria era diferent —mormolà Mahmoud Ali.

—Fa poc vaig saber que aquest xicot es dedica als negocis i trafica amb cuiros a Cawnpore. Imagineu-vos les ganecs que tinc de veure'l i de pagar-li el viatge perquè aquesta casa pugui ser la seva llar. Però sé que és inútil. Els altres angloindis li deuen haver inflat el cap fa molt de temps. Probablement es pensarà que vull treure-li alguna cosa, i jo no puc suportar una cosa així del fill dels meus vells amics. Oh, què ho fa que tot vagi a mal borràs en aquest país, *vakil sahib*? A vós us ho pregunto.

Aziz fou qui comentà:

—Per què hem de parlar dels anglesos? Brrr...! Per què cal ser amics o enemics d'aquesta gent? Deixem-los de banda i amunt i crits. La reina Victòria i la senyora Bannister eren les úniques excepcions i ja són mortes.

—No, no, no hi estic d'acord; jo n'he conegudes d'altres.

—Jo també —digué Mahmoud Ali, sobtadament estovet—. Totes les senyores no són pas iguals.

Llur actitud canvià i recordaren petites amabilitats i gestos de cortesia.

—I ella em va dir «moltes gràcies» de la manera més natural del món.

—Em va oferir una pastilla de la tos quan la pols m'irrità la gorja.

Hamidullah podia recordar exemples més importants de sol·licituds angèliques⁴, però Mahmoud Ali, que solament coneixia anglesos de l'Índia, havia de furgar a fons en la memòria per trobar alguna cosa, i per això no és gens sorprenent que acabés dient de nou:

—Però, és clar, tot això és excepcional. L'excepció no confirma pas la regla. L'anglesa mitjana és com la senyora Turton, i ja sabeu com és aquesta dona, oi, Aziz?

Aziz no ho sabia, però digué que sí. També ell generalitzava a partir de les seves desil·lusions; és difícil que els membres d'una raça sotmesa puguin fer altrament. Reconegudes les excepcions del cas, concedí que totes les dones angleses eren altives i venals. La conversa perdé brillantor, si bé la seva freda superfície es desplegà i s'estengué interminablement.

Un criat anuncià que el sopar estava a punt. Ells l'ignoraren. Els dos homes d'edat havien arribat a llur tema etern, la política, i Aziz s'escapolí cap al jardí. Els arbres exhalaven una dolça flaire —*champaks* de verdes floracions—, i fragments de poesia persa acudiren a la seva memòria. El sopar, el sopar, el sopar..., però quan retornà a la casa per entaular-se, també Mahmoud Ali s'havia escapolit per parlar amb el seu *sais*.

—Vine un moment a veure la meva muller, doncs —digué Hamidullah, i es passaren vint minuts darrere el *pardah*.

Hamidullah Begum era una tia llunyana d'Aziz, i l'únic parent femení que tenia a Chandrapore; en aquesta ocasió la dona tenia moltes coses per contar-li sobre una circumcisió familiar que no s'havia celebrat amb tota l'esplendor que calia. Resultava difícil anar-se'n, perquè ella tot just començaria a sopar un cop haguessin acabat els homes, i, per consegüent, allargava les observacions per tal d'evitar tota possible sospita d'impaciència. En haver censurat la circumcisió, ho relacionà amb un tema afí i li preguntà a Aziz quan pensava casar-se.

—Amb un cop n'hi ha ben bé prou —contestà ell, respectuosament, però un pèl irritat.

—Sí, Aziz ja ha complert amb el seu deure —reblà Hamidullah—. No l'empipis més. Manté com cal la seva família, dos nois i una nena.

—Tia, els nens viuen d'allò més bé amb la mare de la meva dona, on ella vivia quan es va morir. Els veig sempre que vull. Encara són molt menuts.

—Els envia tot el sou, viu com un modest pixatinters i no dona explicacions a ningú. Què més vols que faci?

Hamidullah Begum, però, no es referia pas a això, i després de canviar cortesament de conversació durant uns instants, tornà a tocar el mateix tema i fou una mica més explícita.

—Què serà de les nostres filles si els homes refusen casar-se? —digué—. S'hauran de maridar amb un mal partit, o bé...

I començà a explicar la història, mil cops repetida, d'una dama emparentada amb la família imperial que no trobava marit dins el cercle estret en què el seu orgull li permetia de

moure's; el cas és que encara vivia soltera, tot i haver complert els trenta anys, i que moriria soltera, ja que ningú no volia ja casar-se amb ella. Durant l'estona que s'allargà la narració, assolí de convèncer els dos homes: aquella tragèdia semblava una taca per a tota la comunitat; gairebé era millor la poligàmia que no pas deixar morir una dona sense les benediccions que Déu ha decidit de brindar-li. Matrimoni, maternitat, portar el pòndol de la casa... per a quina altra cosa ha nascut, i com podrà l'home que els ho negui afrontar el Creador, el dia del judici? Aziz s'acomiadà bo i dient: «Qui sap..., però més endavant...», la seva resposta invariable davant aquelles insinuacions.

—No has de postergar allò que creguis just —digué Hamidullah—. Vet aquí perquè l'Índia es troba en una situació tan crítica: perquè sempre ho deixem tot per més endavant.

Veient, però, que el seu jove parent semblava amoïnada, afegí uns mots tranquil·litzadors, i així esborrà la mala impressió que la seva esposa hagués pogut causar.

Durant la seva absència, Mahmoud Ali havia partit amb el seu cotxe, després de deixar-los un missatge en el qual deia que tornaria al cap de cinc minuts, però que de cap manera no l'esperessin. S'assegueren a taula amb un cosí llunyà de la família, Mohammed Latif, que vivia de l'hospitalitat d'Hamidullah i ocupava un lloc que no era el d'un criat i tampoc el d'un membre de la família amb igualtat de drets. Només parlava quan hom li adreçava la paraula, i ja que ningú no li digué res mantingué un silenci que res no tenia d'altiu. Arai adés eructava, tot fent honors a la suculència del menjar. Un ancià cortès, satisfet i deshonest, que mai no havia doblegat l'esquena en tota la seva vida. Mentre algun dels seus parents

tingués una casa, estava segur que no li mancaria una llar, i era ben poc probable que s'arruïnessin tots els membres d'una família tan nombrosa. La seva muller menava una vida semblant a uns quants centenars de milles de distància; Mohammed Latif no anava a visitar-la per la despesa que representava el bitllet del tren. Aziz començà tot seguit a befar-se'n, així com dels criats, i després feu tot de cites poètiques; en persa, en urdú i una mica en àrab. Tenia bona memòria i havia llegit molt per l'edat que tenia; els seus temes preferits eren la decadència de l'Islam i la curta durada de l'amor. Se l'escoltaven encantats, perquè els seus interlocutors veien en la poesia una activitat social, en comptes de considerar-la un afer privat, com s'esdevé a Anglaterra. Mai no s'avorrien d'escoltar paraules i més paraules; les respiraven amb l'aire fresc del vespre, sense aturar-se en cap moment a analitzar-les; el nom dels poetes, Hafiz⁵, Hali, Iqbal, n'era prou garantia. L'Índia —un centenar d'Índies— mussitava a fora sota la lluna indiferent, però en aquell instant l'Índia els semblava una de sola i exclusivament seva, i recobraren la grandesa perduda en sentir lamentar la seva pèrdua, i tornaren a sentir-se joves ja que hom els recordava que la joventut s'esvaeix. Un criat abillat amb roba carmesina l'interrompé; era el *chuprassy* del cap de Sanitat i lliurà una nota a Aziz.

—El vell Callendar vol veure'm —feu ell, sense alçar-se—. Bé podria tenir la delicadesa de dir-me per què.

—Se m'acut que es deu tractar d'algun malalt.

—Se m'acut que no, se m'acut que és per no res. Ha sabut que estàvem sopant, vet-ho aquí, i li plau de fer-nos la guitza a cada moment, per fer palès el seu poder.

—D'una banda, sempre fa el mateix, i de l'altra, potser es tracta d'un cas greu, i tu no ho saps —adduí Hamidullah, procurant assenyadament d'aplanar el camí de l'obediència—. Com que has mastegat *pan*, no hauries de rentar-te les dents?

—Si haig de netejar-me les dents, més m'estimo no anar-hi. Soc indi, i mastegar *pan* és un costum indi. El cap de Sanitat s'haurà de fúmer. Mohammed Latif, la bicicleta, si us plau.

El parent pobre s'aixecà. Escassament immergit en el reialme de les coses materials, posà la mà sobre el seient de la bicicleta, mentre un criat s'ocupava realment de menar-la. Entre tots dos no saberen esquivar una tatxa. Aziz estengué les mans sota el gerro d'aigua, se les eixugà, es calà el barret de feltre verd i, amb inesperada energia, sortí sallant de la residència d'Hamidullah.

—Aziz, Aziz, no siguis imprudent...

Ell, però, ja anava camí avall, pedalant furiosament. La seva bicicleta no duia ni far ni timbre, i tampoc no tenia frens, però de què serveixen aquests accessoris en un país on l'única esperança del ciclista és de lliscar d'un rostre a un altre, sabent que desapareixeran un instant abans d'arribar a estaveillar-s'hi? I a més a més la ciutat era quasi deserta en aquella hora. Quan se li desinflà la roda, saltà a terra i cridà un *tonga*.

De primer no n'aparegué cap, i també havia de desempallegar-se de la bicicleta. La deixà a casa d'un amic, on s'entretingué una estona més rentant-se les dents. Però finalment es trobà sondrollant cap a la zona residencial dels anglesos, amb una intensa sensació de velocitat. En penetrar en aquella àrida pulcritud, se sentí sobtadament deprimat. Els carrers, amb noms de generals victoriosos, que s'encreuaven en angle recte, simbolitzaven la xarxa que la Gran Bretanya havia

llançat sobre l'Índia. Se sentí enxampat entre les seves malles. Abans d'arribar a la residència del major Callendar hagué de fer un gran esforç per no baixar del *tonga* i atansar-se caminant al bungalou, i no pas perquè la seva ànima fos servil, sinó perquè pressentí —amb les fibres més sensibles del seu ésser— que seria objecte d'una terrible humiliació. Hi havia hagut un «cas» l'any anterior: un cavaller indi havia arribat amb un vehicle a la casa d'un funcionari anglès, i els criats l'havien fet marxar, dient-li que s'hi presentés de nou d'una manera més adequada; es tractava tan sols d'un cas entre milers de visites a centenars de funcionaris anglesos, però la brama s'havia estès per tot el país. El jove Aziz s'esfereí de pensar que aquell fet es podia repetir. Feu, doncs, una concessió i ordenà al conductor que s'aturés just abans d'arribar al sector il·luminat pel raig de llum que sortia de la terrassa.

El cap de Sanitat no hi era.

—Però, el *sahib* no ha deixat res dit per a mi?

El criat li donà, indiferent, un «No» per tota resposta. Aziz fou assaltat per la desesperació. Era un servent al qual s'havia oblidat de donar una propina, i ara res no podia fer a causa de les persones que s'estaven al vestíbul. Estava convençut que hi devia haver un missatge i que aquell home no l'hi donava per venjar-se. Mentre discutien, sortiren les persones del vestíbul. Eren dues senyores. Aziz es llevà el barret. La primera, que duia un vestit de nit, li clavà una llambregada i girà instintivament el cap.

—Senyora Lesley, és un *tonga* —exclamà.

—El nostre? —demanà la segona, tot esguardant Aziz i repetint el gest de la primera.

—Sigui com sigui, acceptem el present que ens fan els déus —xisclà l'altra, i ambdues pujaren al vehicle—. *Tongawallah*, al club, al club. Per què no arrenca aquest ximple?

—Ves, demà et pagaré —li digué Aziz al cotxer i, quan ja s'allunyaven, afegí cortesament—: Sempre a les vostres ordres, senyores.

Elles no li contestaren, capmassades com estaven en llurs afers. De manera que havia tornat a passar el mateix de sempre, tal com deia Mahmoud Ali. L'inevitable menyspreu: s'havien endut el seu cotxe, sense fer cas de la seva salutació. Hauria pogut ser pitjor, ja que d'alguna manera es consolava veient que les senyores Callendar i Lesley eren grasses i que el *tonga* s'enfonsava del darrere sota llur pes. Li hauria dolgut més si s'hagués tractat de dones boniques. Es tombà cap al criat, li donà un parell de rúpies i li preguntà altre cop si no hi havia cap missatge. El servent, ara d'allò més complimentós, li contestà de la mateixa manera. El major Callendar se n'havia anat amb el seu cotxe feia mitja hora.

—Sense dir res?

En realitat, el major havia dit: «Maleït Aziz...», mots que el criat entengué, però era massa educat per repetir-los. En donar propina, hom tant pot pecar per excés com per defecte; de fet, encara no ha estat encunyada la moneda que pugui comprar la veritat exacta.

—Aleshores li deixaré una nota.

Li fou ofert l'ús de la casa, però ell tenia massa dignitat per entrar-hi. El criat li portà paper i tinta a la terrassa. Aziz començà a escriure: «Benvolgut senyor, obeint el vostre expressès mandat, he cuitat a venir com s'escau a un subordinat...», però tot d'una s'aturà.

—Digues-li que he estat aquí, això és suficient —digué, tot esquinçant l'excusa a mig formular—. Aquí tens la meva targeta. Crida'm un *tonga*.

—Són tots al club, *buzoor*.

—Aleshores, telefona a l'estació i que n'enviïn un. —I ja que el criat es disposava a obeir-lo, afegí—: No cal, no cal; m'estimo més caminar.

Tot seguit li demanà foc i encengué un cigarret. Aquelles atencions, bé que comprades, tingueren la virtut de deixar-lo més assossegat. Durarien mentre tingués rúpies; què més podia demanar? Però, si hagués pogut treure's de les sabates la pols de l'Índia anglesa! Escapar de la xarxa i retornar als gestos i als costums que coneixia! Començà de caminar, un exercici desacostumat.

Aziz era de curta estatura, de complexió atlètica, delicadament proporcionat, però realment molt fort. Caminar, això no obstant, el fatigava, com fatiga tothom que viu a l'Índia, llevat dels nouvinguts. Hi ha quelcom d'hostil en el seu sòl. O bé cedeix, i el peu s'ensorra en una depressió, o bé resulta inesperadament dur i tallant, i hom troba pedres o cristalls a cada pas. Aquesta successió de petites sorpreses arriba a ser esgotadora. Aziz duia sabatilles de sola prima, un mal calçat per a qualsevol país. Al límit de la zona residencial entrà en una mesquita per reposar.

Sempre li havia agradat aquella mesquita. Era acollidora, i li plaïa com estava distribuïda. El pati —al qual s'entrava per una portalada en ruïnes— tenia una pica per a les ablucions, amb una aigua fresca i transparent que sempre estava en moviment, ja que, de fet, formava part del conducte de subministrament a la ciutat. El pati estava

empedrat amb fragments de lloses. La part coberta tenia més profunditat que en d'altres mesquites; feia l'efecte d'una església parroquial anglesa a la qual haguessin llevat un dels costats. Des d'on ell seia, podia veure tres arcades que escapaven de les tenebres mercè a la claror d'un petit llum penjat i de la lluna. La façana —il·luminada de ple per la resplendor de la lluna— feia la impressió de ser de marbre, i els norantanou noms⁶ de Déu esculpits al fris ressaltaven per llur negror, talment com la blancor del fris destacava contra la foscor del cel. El contrast creat per aquesta dualitat i la pugna de les ombres a l'interior causava admiració a Aziz, mentre ell tractava de simbolitzar tot el conjunt en qualsevol veritat religiosa o de l'amor. Quan una mesquita mereixia la seva aprovació, sempre se li desfermava la imaginació. El temple d'un altre credo, hindú, cristià o ortodox, més aviat l'hauria trobat tediós, sense desvetllar-li el sentit de la bellesa. Allò era l'Islam, el seu propi país, més que una fe, més que un crit de batalla, més, molt més... L'Islam, una actitud envers la vida, exquisida i duradora alhora, on el seu cos i els seus pensaments trobaven una llar.

S'havia assegut en un mur baixet que limitava el pati per la banda esquerra. Sota seu, el terreny anava davallant cap a la ciutat, visible tan sols per la taca borrosa dels arbres, i en la quietud de la nit sentia tot de lleus remors. A la dreta, cap al club, la comunitat anglesa hi contribuïa amb el so d'una orquestra d'aficionats. En algun altre lloc, uns hindús tocaven tambors —sabia que eren hindús perquè el ritme li resultava desplaent— i uns altres ploraven un mort: sabia també qui eren ja que havia signat el certificat de defunció aquella mateixa tarda. Hi havia mussols, el correu de Punjab... i les flors del jardí del cap d'estació, que exhalaven una flaire deliciosa.

Però la mesquita... tan sols el temple tenia importància, i s'hi concentrà de nou tot sostraiant-se al complex atractiu de la nit, per adornar-la amb significats que el constructor mai no havia imaginat. Algun dia també ell edificaria una mesquita, més petita que aquella, però d'un gust exquisit, de manera que tots aquells qui la veiessin poguessin experimentar la felicitat que sentia ell en aquell moment. I al costat, sota una modesta cúpula, hi hauria la seva tomba, amb una inscripció en persa:

*Durant milers d'anys, ai las! orfes de mi,
florirà la rosa i tornarà l'esclat de la primavera,
però aquells qui, secretament, hagin comprès el meu cor
s'atansaran a visitar la tomba on jo reposo⁷.*

Aziz havia vist la quarteta sobre el sepulcre d'un dels reis de Deccan i la considerava prenyada de profunda filosofia: sempre li semblava que el patètic era profund. La secreta comprensió del cor! Repetí la frase amb llàgrimes als ulls, i, mentre ho feia, hauria dit que s'estremia una de les columnes de la mesquita. Oscil·là en la fosca i es desprengué. Aziz duia ficada a la sang la creença en els espectres, però no es mogué del seu lloc. Observà que es movia una altra columna, i una tercera, i aleshores una anglesa aparegué sota la llum de la lluna. De sobte, Aziz se sentí furiosament indignat i cridà:

—Senyora! Senyora! Senyora!

—Oh! Oh! —exclamà la dona.

—Senyora, això és una mesquita, no teniu cap dret a ser aquí; us hauríeu d'haver tret les sabates; aquest és un lloc sagrat per als musulmans.

—Ja me les he tretes.

—De veres?

—Les he deixades a l'entrada.

—Aleshores us demano perdó.

Encara sobresaltada, la dona avançà cap al centre del pati, tot procurant que la pica de les ablucions restés entre tots dos.

—Lamento molt haver parlat —feu Aziz.

—Sí, he fet bé, oi? Si em llevo les sabates, puc entrar?

—És clar, però poques senyores es prenen aquesta molèstia, sobretot quan es pensen que ningú no les veurà.

—Això tant li fa. Déu és aquí.

—Senyora!

—Us prego que em permeteu retirar-me.

—En què puc servir-vos, ara o en un altre moment?

—En no res, gràcies, de debò... Bona nit.

—Podria saber com us dieu?

Ella era ja sota l'ombra de la portalada, de manera que Aziz no podia veure-li la cara, però en canvi la dama anglesa sí que podia veure-li la seva.

—Senyora Moore —contestà, canviant el to de veu.

—Senyora...

En avançar, Aziz descobrí que era una dona d'edat. Una edificació més gran que la mesquita es derrumbà, i ell no sabé si se n'alegrava o si ho lamentava. La senyora, de pell rogenca i de cabells blancs, era més vella que Hamidullah Begum. La veu l'havia enganyat.

—Senyora Moore, em temo que us he espantat. Parlaré de vós als membres de la nostra comunitat, als meus amics. Que Déu és aquí... Magnífic, una finesa, sens dubte. Suposo que acabeu d'arribar a l'Índia.

—Sí... Com ho sabíeu?

—Per la manera que m'heu parlat. Em permeteu que us busqui un cotxe?

—No cal; vinc del club. Hi representen una obra que ja he vist a Londres i hi feia molta calor.

—Quina obra és?

—*La cosina Kate*⁸.

—Potser no hauríeu de passejar sola de nit, senyora Moore. Volten per aquí elements de mala mena, i dels Turons de Malabar poden baixar els lleopards. O les serps.

La senyora Moore proferí una exclamació; s'havia oblidat de les serps.

—Un escarabat de verí, per exemple —prosseguí Aziz—. Si l'agafeu i us pica, us produeix la mort.

—Però vós bé passegeu sol.

—Oh, jo ja hi estic acostumat.

—A les serps?

Rigueren tots dos.

—Soc metge —explicà ell—. Les serps no s'atreveixen a mossegar-me. —S'assegueren a l'entrada l'un al costat de l'altre, per posar-se el calçat—. Em permeteu que us faci una pregunta? Per què heu vingut a l'Índia en aquesta època de l'any, justament quan s'acaba l'estació del fred?

—Volia haver embarcat abans, però vaig haver de postergar el viatge indefectiblement.

—Aviat el clima no us provarà gens! I com és que heu vingut a Chandrapore?

—Per visitar el meu fill. És el magistrat municipal.

—Ah, no; perdoneu-me, però això és impossible. El nostre magistrat municipal es diu Heaslop. El conec molt bé.

—Tanmateix és el meu fill —feu ella, somrient.

—Però, senyora Moore, com pot ser això?

—Em vaig casar dues vegades.

—Sí, ja ho entenc; i el vostre primer marit es va morir.

—Es va morir el primer i també el segon.

—Aleshores som al mateix sac —digué Aziz, amb un cert misteri—. Vol dir, doncs, que ara no teniu més família que el magistrat municipal.

—No; tinc dos altres fills més petits, Ralph i Stella, que viuen a Anglaterra.

—I el cavaller que s'està aquí és el germanastre de Ralph i Stella?

—Exactament.

—Senyora Moore, això és ben curiós, perquè, talment com vós, jo també tinc dos fills i una filla. No és com si fóssim al mateix sac amb cos i ànima?

—Com es diuen? No es diran pas Ronny, Ralph i Stella també?

Aquella possibilitat encantà a Aziz.

—Ben cert que no. Que divertit! Els seus noms són molt diferents i us sorprendran. Escolteu, si us plau. Us diré els noms dels meus fills. El primer es diu Ahmed; el segon, Karim, i la tercera, la més gran, Jamila. N'hi ha prou amb tres fills. No esteu d'acord amb mi?

—Sí.

Restaren callats un instant, pensant en llurs famílies. La senyora Moore sospirà i es posà dempeus per anar-se'n.

—Us plauria de visitar l'Hospital Minto un matí d'aquests? —preguntà Aziz—. No tinc res més per oferir-vos a Chandrapore.

—Gràcies, ja l’he vist; altrament, m’hauria agradat molt d’anar-hi amb vós.

—Suposo que us hi va portar el cap de Sanitat.

—Sí, ell i la senyora Callendar.

La veu d’Aziz s’alterà.

—Ah! Una dama encantadora.

—És possible que ho sigui quan se la coneix més bé.

—Com? No us va ser simpàtica?

—No cal dir que es va esforçar per mostrar-se amable, però no puc dir que la trobés encantadora.

—Acaba d’emportar-se el meu *tonga* sense demanar-me permís —esclatà Aziz—. D’això en diríeu ser encantadora? I el major Callendar interromp una nit rere l’altra els meus sopars amb els amics, i quan vaig a casa seva cuita corrent, bo i renunciant a una estona d’esbarjo, no l’hi trobo i ni tan sols es digna a deixar m’hi un missatge. Digueu-me, si us plau, és això encantador? Però, què hi fa? Jo no hi puc fer res i ell ho sap. Soc tan sols un subordinat, el meu temps no té cap valor, la terrassa és un lloc prou bo per a un indi, sí, sí, que s’estigui allà dret, i la senyora Callendar em pren el cotxe i em deixa amb un pam de nas...

La senyora Moore se l’escoltava.

Aziz s’excitava en part per causa dels seus greuges, però molt més en veure que algú es feia càrrec de la seva situació. Fou això el que l’impulsà a repetir-se, a exagerar, a contradir-se. La dona havia manifestat la seva simpatia en criticar un compatriota al seu davant, però ell ja havia endevinat abans quina mena de dona era. La flama que ni tan sols la bellesa no pot alimentar s’abrandava, i si bé el seu to era planyívol, el seu cor començà d’abusar-se secretament. I tot seguit esclatà en mots.

—Vós em compreneu, vós sabeu com em sento. Ah, si els altres fossin com vós!

Més aviat sorpresa, ella replicà:

—No crec que compregui gaire bé les persones. Només sé si m'agraden o em desagraden.

—Aleshores sou una oriental.

La senyora Moore acceptà que l'acompanyés fins al club, i en arribar a l'entrada li digué que lamentava no ser-ne sòcia, per tal de poder invitar-lo a entrar.

—Als indis no els és permès d'entrar al Club de Chandrapore ni tan sols en caràcter d'invitats —comentà Aziz simplement.

Com que en aquell moment era feliç, no s'esplaià més contant-li les seves penes. Mentre davallava cap a la ciutat, sota la suau resplendor de la lluna, i contemplava de nou la magnífica mesquita, li semblà que era tan posseïdor d'aquella terra com el més pintat. Què hi feia que uns quants hindús mansos haguessin estat els seus predecessors i que ara l'haguessin de succeir uns anglesos freds com el glaç?